

Ο 7ος ΠΥΘΙΟΝΙΚΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΔΑΡΟΥ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ¹

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΡΑΚΑΣ
Δρ Φιλοσοφίας

Κείμενο²

Κάλλιστον αἶ μεγαλοπόλεις Ἀθᾶναι	
προοίμιον Ἀλκμανιδᾶν εὐρυσθενεῖ	
γενεᾷ κρηπιδ' αἰοιδᾶν ἵπποισι βαλέσθαι.	3/4
ἐπεὶ τίνα πάτραν, τίνα οἶκον ναίων ὄνυμάξειαι	5/6
ἐπιφανέστερον	
Ἑλλάδι πυθέσθαι;	
πάσαισι γὰρ πόλιεσι λόγος ὁμιλεῖ	
Ἑρεχθέος ἀστῶν, Ἀπολλων, οἳ τεόν	10
δόμον Πυθῶνι δίᾳ θαητὸν ἔτευξαν.	11/12
ἄγοντι δέ με πέντε μὲν Ἴσθμοι νῖκαι, μία δ' ἐκπρεπής	13/14
Διὸς Ὀλυμπιάς,	15
δύο δ' ἀπὸ Κίρρας,	

1. Ὅφειλω νὰ ἐκφράσω τὶς θερμὲς μου εὐχαριστίες στὸν Ἐπίκουρο Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ν. Γεωργαντζόγλου γιὰ τὴν πολὺτιμη συμβολή του στὴν ὁλοκλήρωση τῆς παρούσης μελέτης. Ἐπίσης θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸν Ἐπίκουρο Καθηγητὴ Ἀ. Παπαθωμᾶ, καθὼς καὶ τὸν Λέκτορα Χ. Τσαγγάλη γιὰ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις τοὺς κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς συγγραφῆς. Τὰ λάθη καὶ οἱ παραλείψεις εἶναι δικὰ μου. Διεξοδικότερος ὑπομνηματισμὸς πραγματοποιεῖται στὴν ἰταλικὴ ἔκδοση τῶν Πυθιονίκων ὑπὸ τὸν τίτλο *Pindaro. Le Pitiche*, Introduzione, testo critico e traduzione di Bruno Gentili. Commento a cura di Paola Angeli Bernardini, Ettore Cingano, Bruno Gentili e Pietro Giannini, Roma 1995.
2. Τὸ κείμενο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῶν B. Snell – H. Maehler *Pindari Carmina cum Fragmentis Pars I: Epinicia* (Teubner) Leipzig 1989⁸.

ὦ Μεγάκλεες,
 ὑμαί τε καὶ προγόνων.
 νέα δ' εὐπραγία χαίρω τι· τὸ δ' ἄχνημαι,
 φθόνον ἀμειβόμενον τὰ καλὰ ἔργα. φαντί γε μάν
 οὔτω κ' ἀνδρὶ παρμονίμαν
 θάλλοισαν εὐδαιμονίαν τὰ καὶ τὰ φέρεσθαι.

20

Ἀπόδοση στὴν Νέα Ἑλληνικὴ

Ἡ μεγάλη πόλη τῶν Ἀθηνῶν εἶναι τὸ λαμπρότερο προοίμιο
 ποὺ μπορεῖ νὰ βάλει κανεὶς σὰν θεμέλιο (τῶν) τραγουδιῶν
 πρὸς τιμὴν τῆς πανίσχυρης γενιᾶς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν³
 γιὰ τοὺς ἵππους της (= γιὰ τὶς ἄρματοδρομίες της).
 Γιατὶ ποιὰ πατρίδα, ποιόν οἶκο ἂν κατοικοῦσες,
 θὰ μποροῦσες νὰ τὸν ὀνομάσεις ἐπιφανέστερο
 ὥς πρὸς τὴν φήμη τοῦ στὴν Ἑλλάδα;

Διότι σὲ ὅλες τὶς πόλεις, Ἀπόλλωνα,
 γίνεται λόγος γιὰ τοὺς πολίτες τοῦ Ἐρεχθέα,
 οἱ ὅποιοι τὸν οἶκο σου στὴν ἱερῇ Πυθῶ θαυμαστὸ (τὸν) οἰκοδόμησαν.
 Μὲ ὀδηγοῦν πέντε νίκες στὸν Ἴσθμό,
 μία ξεχωριστὴ τοῦ Δία Ὀλυμπιάδα
 καὶ δύο ἀπὸ τὴν Κίρρα, Μεγακλῆ, δικές σου καὶ τῶν προγόνων σου.

Καὶ γιὰ τὴν νέα σου ἐπιτυχία νιώθω μεγάλη χαρὰ·
 ὅμως στενοχωριέμαι γιὰ τοῦτο,
 ποὺ ὁ φθόνος εἶναι ἡ ἀνταπόδοση στὰ καλὰ ἔργα.
 Ὅμως λένε πὼς ἔτσι ἡ μόνιμη καὶ ἀκμαία εὐτυχία
 μπορεῖ νὰ φέρει σὲ ἕναν ἄνδρα ἄλλοτε τὰ μέν, ἄλλοτε τὰ δέ.

[Μέτρο αἰολικό, Snell-Maehler. Ὁ Gildersleeve, σ. 322, τὸ χαρακτη-
 ρίζει «λογαιοδικόν».

Δομή: *Στροφή* μὲ θέμα τὴν Ἀθήνα καὶ τοὺς Ἀλκμεωνίδες,
Ἀντιστροφή μὲ θέμα τὸ μοτίβο «γενναιοδωρία - ἐπιτυχία», *ἐπωδὸς*
 μὲ θέμα τὸ μοτίβο «φθόνος - διαρκὴς εὐδαιμονία». Ὅλοι οἱ μελε-
 τητές υἱοθετοῦν αὐτὴν τὴν διάρθρωση· μόνον ὁ Race προβαίνει στὴν

3. Ὁ Crotty σ. 10 δίνει μία ἐνδιαφέρουσα μεταφραστικὴ πρόταση: "...in honour of the mighty race of the Alcmaeonids and their horses."

διάκριση μιᾶς ἀκόμη ἐνότητας μέσα στὴν ἀντιστροφή, τῆς ἐνότητας τῶν νικῶν⁴.]

1. Εἰσαγωγικά⁵

Ἡ συντομότερη ὁδὸς τῶν Πυθιονίκων ἀφιερώνεται σὲ ἕναν σπουδαῖο ἄνδρα, τὸν Μεγακλῆ, μέλος τῆς διακεκριμένης Ἀθηναϊκῆς οἰκογένειας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν⁶. Μαζὶ μὲ τὸν Ν. 2 γιὰ τὸν Τιμόδημο τὸν Ἀχαρνέα εἶναι οἱ δύο μοναδικές ὁδὲς τοῦ Πινδάρου γιὰ Ἀθηναίους.

Οἱ Ἀλκμεωνίδες, ἃν καὶ εἶχαν συμφωνήσει νὰ ἀνακατασκευάσουν τὸν πυρπολημένο ἀπὸ τοὺς πολιτικούς τους ἀντιπάλους Πεισιστρατίδες ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφοὺς μὲ σκληρὸ πορώδη λίθο, ὑπερέβησαν τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας καὶ χάρισαν στὸν ναὸ λαμπρὴ μαρμάρινη πρόσοψη⁷. Τὸ γεγονὸς αὐτό, τὸ ὁποῖο συνέβη τὸ 548 π.Χ., ὑπογράμμισε τὴν εὐσέβεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τεράστια οἰκονομικὴ ἐπιφάνειά τους.

Τὸ 490 π.Χ., τέσσερα ἔτη πρὶν ἀπὸ τὴν νίκη τοῦ Μεγακλῆ στοὺς Πυθικούς ἀγῶνες μὲ τέθριππον ἄρμα, ἡ οἰκογένειά του ἔγειρε ὑποψίες ὅτι εἶχε βοηθήσει τοὺς Πέρσες εἰσβολεῖς πρὶν ἀπὸ τὴν μάχη τοῦ Μαραθῶνα⁸. Ὁ ἴδιος ὁ Μεγακλῆς τὴν χρονιά τῆς νίκης του (486 π.Χ.) ἦταν στὴν ἐξορία, θῦμα ὁστρακισμού⁹, ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ὑποψιῶν. Ἡ κατάστασις αὐτὴ μᾶλλον ἐπηρέασε τὶς σκέψεις τοῦ Πινδάρου στὸ τέλος τῆς ὁδῆς σχετικὰ μὲ τὸ μεγαλεῖο τῶν ἀνθρώπων¹⁰. Ἴσως ἐπηρέασε τὸν ποιητὴ καὶ

4. Ὁ Wilamowitz σ. 155 βρῖσκει ἀναλογία μεταξὺ τῆς ἱστορίας τοῦ Μεγακλῆ καὶ αὐτῆς τοῦ Πολυκράτη.

5. Συντομογραφίες: Πίνδ. = Πίνδαρος, Ὁ. = Ὀλυμπιονίκος, Π. = Πυθιονίκος, Ν. = Νεμεόνικος, Ἰ. = Ἰσθμιόνικος, Παι. = Παιάνας, Παρθ. = Παρθένειον, Θρ. = Θρῆνοι, Σ = Σχόλια, Ἡδτ. = Ἡρόδοτος, Ἰλ. = Ἰλιάς, Ὀδ. = Ὀδύσεια, Υ = Ὑποκείμενο, χφφ. = χειρόγραφα.

6. Nisetich σ. 198, Race σ. 321.

7. Σ 9b, Ἡδτ. 5.62.2-5.

8. Ἡδτ. 6.115.

9. Ἐχουν βρεθεῖ ὁστρακα μὲ τὸ ὄνομά του στὴν Ἀκρόπολη· ὁ ὁστρακισμὸς δὲν ἐμπόδιζε τὴν συμμετοχὴ σὲ πανελλήνιους ἀθλητικούς ἀγῶνες, Burton σ. 32.

10. Nisetich σ. 198.

στόν προσδιορισμό τοῦ στόχου του. Δηλαδή, μὲ τὴν παροῦσα ὠδὴ ὁ Βοιωτὸς χορικός στόχευσε στὸ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν φθόνο καὶ νὰ ἀναιρέσῃ τὰ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματά του, ὅπως ἡ ἐξορία. Τὸ ἴδιο ἐπραξέ καὶ στὸν Ὁ. 12 γιὰ τὸν Ἑργοτέλη, ὅπου ἔγραψε ὅτι, ἂν δὲν εἶχε ἐξορισθῇ ὁ Ἑργοτέλης στὴν Ἱμέρα, δὲν θὰ εἶχε γίνοιε διάσημος δρομέας. Δηλαδή ἀντέστρεψε τὸ νόημα: ὁ φθόνος προκάλεσε τὴν ἐξορία, ἡ ὁποία ὠφέλησε τὸν πρωταθλητὴ ἀριστοκράτη.

Ὁ Π. 7 πιθανῶς παραστάθηκε στοὺς Δελφούς¹¹, ἢ μὲ λιτανεία («κῶμος ἐν πομπῇ»), ἢ ἐν στάσει ἐνώπιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα¹². Ἄν θεωρήσωμε ὅτι ὁ χῶρος παράστασης ἦταν οἱ Δελφοί, τότε ἀποκτᾷ ἰδιαίτερο νόημα καὶ ἡ κεντρικὴ ἀναφορὰ τοῦ ποιήματος στὴν ἀποκατάσταση τοῦ ναοῦ¹³.

Ἡ ὠδὴ εἶναι μία *ex tempore* σύνθεση, γι' αὐτὸ εἶναι σύντομη καὶ ἀπλή¹⁴. Παρὰ τὴν συντομία της εἶναι φανερὰ ὀλοκληρωμένη στὴν δομὴ της καὶ ἀξιοθαύμαστα προσαρμοσμένη στὴν περίστασή της¹⁵. Περιλαμβάνει ὅλα τὰ συστατικὰ ἐνὸς Ἐπινίκου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μῦθο· δηλαδή ἔχουμε:

- ὕμνο στὴν πόλη τοῦ νικητῆ,
- κατάλογο τῶν νικῶν τῆς οἰκογένειάς του,
- σύντομη ἔκφραση τοῦ αἰσθήματος τοῦ ποιητῆ,
- συμβατικὸ γνωμικὸ στὸ τέλος,
- ἀναφορὰ στὸν θεὸ τῆς ἐορτῆς.

Δὲν ὑπάρχει μῦθος, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καὶ τίποτε ποὺ νὰ μὴν εἶναι αὐστηρὰ συνδεδεμένο μὲ τὶς περιστάσεις¹⁶. Ὁ Πίνδαρος ὑμνεῖ

11. Burton σ. 32, Ἰακώβ σ. 293.

12. Burton σ. 32, Wilamowitz 155.

13. Burton σ. 32.

14. *ibid.*

15. Burton σ. 32, Gildersleeve σ. 322.

16. Μῦθος δὲν ὑπάρχει καὶ στὸν Ὁ. 5 (ἀντ' αὐτοῦ γίνεται μνεῖα στὸν Πέλοπα), ...

11 (ὑμνοῦνται οἱ Ἐπιζεφύριοι Λοκροί), Ὁ 12, Ὁ 14 (ἀναφέρονται οἱ Χάριτες), Ν. 2 (γίνεται μικρὴ ἀναφορὰ στὰ «τρωικά»), Ὁ 2 (παρουσιάζονται οἱ ἄθλοι τοῦ Ξενοκράτους), Ὁ 3 (ἀπαριθμοῦνται οἱ ἄθλοι τοῦ Μελίσσου). Ἡ ἔλλειψη μύθου στὸν Π. 7 καὶ στὸν Ὁ. 12 δὲν συνιστᾷ μειονέκτημα γιὰ τὸ πινδαρικὸ *argumentum* σύμφωνα μὲ τὸν Crotty σ. 10. Κατὰ τὸν Hamilton σ. 35 τὸ «ἄγοντι» («Στόχος τοῦ Ποιητῆ», «Poet's Task») εἰσάγει τὸ «kernel», ὅμως ὁ Greengard, σ. 17 σημ. 16, πιστεύει πὼς στὸν συγκεκριμένο Ἐπινικο δὲν ὑπάρχει καθόλου «kernel». Γιὰ τὸν ὅρο αὐτὸν βλ. Hamilton, σσ. 35, 37, 46, 51.

τὴν Ἀθήνα τέσσερα ἔτη μετὰ τὸν θρίαμβό της στὸν Μαραθῶνα, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται στὴν λαμπρὴ νίκη τῆς πόλης· ἴσως ἀπηχεῖ τις ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ ὁ ἴδιος πέρασε ἐκεῖ σπουδάζοντας μουσικὴ (περίπου 510-500 π.Χ.). Γενικῶς ὁ Πίνδαρος δὲν ὕμνησε τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν συμβολὴ της στοὺς Περσικοὺς πολέμους πρὶν τὸ 470 π.Χ. (βλ. *Π.* 1.75-6). Τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸν *Π.* 7 συνέθεσε τὸν *N.* 2 (485 π.Χ.) γιὰ ἕνα ἄλλο Ἀθηναῖο· καὶ ἐκεῖ ἐπίσης δὲν ἐπαινεῖ τὴν νίκη τῶν Ἀθηναίων στὸν Μαραθῶνα¹⁷. Ὅσοι ἔχουν ἐρευνήσει τὸ θέμα πιθανολογοῦν ὅτι ὁ Πίνδαρος βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση κατὰ τὴν διάρκεια τῶν Περσικῶν πολέμων, διότι οἱ συμπατριῶτες του Θηβαῖοι εἶχαν «μηδίσει», ἐνῶ καὶ τὸ δελφικὸ ἱερατεῖο, ἀλλὰ καὶ ἡ «εὐρυσθενὴς γενεά» τῶν Ἀλκμεωνιδῶν εἶχαν τηρήσει μᾶλλον φιλική στάση πρὸς τοὺς εἰσβολεῖς. Ἐπίσης ἡ συμμαχία Ἀθηνῶν – Πλαταιῶν, ποὺ εἶχε ὀδηγήσει στὸν θρίαμβο τοῦ Μαραθῶνα, στρεφόταν πρωτίστως κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀμφοτέρων, δηλαδὴ τῶν Θηβῶν,¹⁸ ἐπομένως ἦταν δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο γιὰ τὸν Πίνδαρο νὰ ὕμνησῃ τὴν μεγάλη ἐπιτυχία της. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἀρνηθῶ τὴν σημασία αὐτῶν τῶν παρατηρήσεων, πιστεύω πῶς ἡ ἐπισήμανση τοῦ Burton, σ. 33 καὶ σημ. 2, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἐκτιμήσει ἀκόμη (τὸ 486 π.Χ.) τὴν σπουδαιότητα τῆς νίκης στὸν Μαραθῶνα ἐρμηνεύει πληρέστερα τὸ ζήτημα. Εἶναι ἀναμφισβήτητο τὸ γεγονὸς ὅτι μόνο μετὰ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος ἄρχισε νὰ συνειδητοποιῇ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιτυχίας του¹⁹.

Στὸν 7^ο *Πυθιονικο* ὁ Πίνδαρος ὕμνεῖ τὴν πιὸ διακεκριμένη οἰκογένεια τῶν Ἀθηνῶν μὲ ἀνεπιφύλακτο θαυμασμὸ γιὰ τὴν εὐσέβεια, τὸν πλοῦτο, τὶς νίκες καὶ τὴν καταξίωσή της²⁰. Ἔτσι βρῖσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναφερθῇ στὸ πρόβλημα τοῦ Μεγακλῆ, δηλαδὴ

17. Burton, σσ. 32-3.

18. Fennell, σ. 215.

19. Κατὰ τὸν Fennell, σ. 216 οἱ Ἕλληνες ἄρχισαν νὰ συνειδητοποιοῦν τὸν κοσμοϊστορικὸ χαρακτήρα τοῦ ἀντιπερσικοῦ ἀγώνα μετὰ τὴν ναυμαχία στὴν Σαλαμίνα. Βλ. ἐπίσης Cole, σ. 70.

20. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πιθανὴ σχέση της μὲ τὴν ἐλευσίνηια λατρεία, βλ. Wilamowitz, σ. 155. Bowra, σ. 2, σημ. 1: "...the choral song which had for two centuries reflected and shaped the sentiments, the outlook, and the convictions of the Greek aristocracies".

στην έξορία, καὶ νὰ ζητήσῃ ἐμμέσως τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ἀπόλλωνα γιὰ τὴν λύσιν του²¹, ἐνῶ παραλλήλως προσπαθεῖ νὰ τὸ συνδέσῃ μὲ τὸν προβληματισμό του γιὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φθόνου στὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ θέμα τῆς ἐξορίας ἐπανέρχεται στὸν 12^ο Ὀλυμπιονικο, στὸν 1^ο Ἰσθμιόνικο καὶ στὸν ἐπίλογο τοῦ 4^{ου} Πυθιονίκου δίνοντας τὴν εὐκαιρίαν γιὰ λεπτομερέστερη μελέτη τῆς σημασίας του γιὰ τὴν *Ποιητικὴ* τοῦ Πινδάρου²². Βιβλιογραφία εἰδική γιὰ τοὺς Ἀλκμεωνίδες παρατίθεται στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου.

Χρονολογικός Πίνακας

- 632 π.Χ. Μεγακλῆς: διέθετε κρατικὸ ἀξίωμα καὶ συνδέθηκε μὲ τὸ «κυλῶνειον ἄγος». Ἐκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι θεωροῦσαν ὑπαίτιους γιὰ τὸ μίasma τοὺς Ἀλκμεωνίδες, γι' αὐτὸ τοὺς ἐξόρισαν ὅλους, ζωντανούς καὶ νεκρούς.
- 592 π.Χ. Νίκη τοῦ Ἀλκμέωνα στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες μὲ ἄρμα τέθριππο (Πίνδ. Π. 7.14-15, Ἡδτ. 4.131, 6.125) ἢ ζεύγος ἵππων (Ἰσοκράτης *Περὶ τοῦ ζεύγους* 25). ὁ ἴδιος εἶχε συμμετάσχει ὡς ἐπὶ κεφαλῆς ἀθηναϊκοῦ στρατιωτικοῦ σώματος στὸν α' ἱερὸ πόλεμο, ἐπομένως θὰ πρέπει νὰ εἶχε ἐπιστρέψῃ στὴν Ἀθῆνα ἀπὸ τὴν ἐξορία.
- 548 π.Χ. Ἀποκατάστασις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφοὺς (Ἡδτ. 5.62): οἱ Ἀλκμεωνίδες εἶχαν ἤδη ἀρχίσει νὰ συγκρούωνται μὲ τὸν Πεισίστρατο καὶ στὸ τέλος ἐξορίστηκαν καὶ πάλι, τὸ 546 π.Χ. (Ἡδτ. 5.62). ἐπανῆλθαν καὶ ἐπανεξορίσθηκαν τὸ 514 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ἰππία, ἐξ αἰτίας τῆς συμμετοχῆς τους στὴν συνωμοσίαν ποὺ κατέληξε στὴν δολοφονία τοῦ Ἰππάρχου.

21. Κατὰ τὸν Bowra, σ. 395 "When in P. 7 he touches on contemporary events, they are almost forced upon him, and he shows no understanding of what lies behind them"· ἀλλὰ κατὰ τὸν Huxley, σ. 27, ὅπως καὶ γιὰ τὴν Kurke σσ. 194, 258, ὑπάρχει πρόθεσις τοῦ Πινδάρου νὰ μεσολαβήσῃ γιὰ λογαριασμό τοῦ Μεγακλῆ. Γιὰ τὴν συγκεκριμένη ὡδὴ ὡς *argumentum* βλ. W. J. Slater, "Doubts about Pindaric Interpretations", *CJ* 72.3 (1976-7) 193-208.

22. Γιὰ μία διαχρονικὴ θεώρησιν τοῦ θέματος βλ. E. Dönt, "Zur Poetik politischer Lyrik (Horaz, Pindar, Brecht) *Wiener Humanistische Blätter* 35 (1993) 7-20.

- 511 π.Χ. Συνεργασία τῶν ἐξορίστων Ἀλκμεωνιδῶν μὲ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ποὺ ὠδήγησε στὴν ἐκδίωξη τοῦ Ἰππία καὶ στὴν δική τους θριαμβευτικὴ ἐπάνοδο στὴν Ἀθήνα²³.
- 510-500 π.Χ. Παραμονὴ τοῦ Πινδάρου στὴν Ἀθήνα γιὰ μουσικὲς σπουδές.
- 490 π.Χ. Νίκη τῶν Ἀθηναίων στὸν Μαραθῶνα· ὑποψίες ὅτι οἱ ἤδη ἐξοριστοὶ ἀπὸ τὴν πόλη Ἀλκμεωνίδες εἶχαν βοηθήσει τοὺς Πέρσες εἰσβολεῖς πρὶν τὴν μάχη.
- 487-6 π.Χ. Ὁστρακισμὸς καὶ τοῦ Μεγακλῆ²⁴.
- 486 π.Χ. Νίκη τοῦ Μεγακλῆ στοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνες, πιθανότατα μὲ τέθριππο ἄρμα· σύνθεση καὶ παράσταση τῆς ὁδῆς στοὺς Δελφούς²⁵.

2. Κείμενο-Σχόλια κατὰ στίχο

1-8 Ἡ Ἀθήνα εἶναι ἡ πλέον ὑμνούμενη πόλη καὶ οἱ Ἀλκμεωνίδες εἶναι ἡ πλέον ὑμνούμενη οἰκογένεια στὴν Ἑλλάδα²⁶. Τὰ σημαντικότερα σημεῖα τῶν τριῶν πρώτων στίχων εἶναι ἡ Ἀθήνα, οἱ Ἀλκμεωνίδες καὶ ἡ ἐξύμνησή τους («ἀοιδή»). Οἱ τρεῖς αὐτὲς λέξεις τοποθετοῦνται ἀπὸ τὸν Πίνδαρο σὲ τέτοια θέση μέσα στοὺς στίχους, ὥστε ἡ σημασία τους νὰ προβάλλεται ἀναλόγως. Τὸ «Ἀθάναι» καὶ τὸ «ἀοιδᾶν» βρίσκονται στὸ τέλος τῶν στίχων 1 καὶ 3, ἐνῶ τὸ «Ἀλκμανιδᾶν» στὴν μέση τοῦ στίχου 2· εἶναι δὲ τετρασύλλαβη λέξη εὐρυσκόμενη μεταξὺ δύο ἐπίσης τετρασυλλάβων λέξεων («προοί-

23. Βλ. K. H. Kinzl, "Philochoros *FgrHist* 328 F 115 and Ephoros. Observations on Schol. Pind. Pyth. 7,9B" *Hermes* 102 (1974) 179-90.

24. Τὸ 487 π.Χ. κατὰ τὸν Race σ. 321, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 486 π.Χ. σύμφωνα μὲ τὸν Burton σ. 32 (ἀμφότεροι ἀντλοῦν τὴν πληροφορία ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη *ἀθηναίων Πολιτεία* 22.5).

25. Burton, σ. 32, Race σ. 321· ὁμῶς ὁ Fennell σ. 216 καὶ ὁ Gildersleeve σ. 321 προσέγραψαν τὴν νίκη στὸ 490 π.Χ., χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ τὴν ἐντοπίσουν πρὶν ἢ μετὰ ἀπὸ τὴν μάχη τοῦ Μαραθῶνα. Ὁ Nisetich σ. 198 μᾶλλον συμφωνεῖ. Ὁ Farnell (β) σ. 190 ὁμῶς τάχθηκε ὑπὲρ τοῦ 486 π.Χ. χωρὶς νὰ ἀμφισβητηθῇ ἔκτοτε.

26. Race, σ. 321. Τὸ σχόλιο τοῦ Ἰακώβ γιὰ τὴν «ἀναιτιολόγητη» ἀναφορὰ τοῦ ποιητῆ στὴν πατρίδα τοῦ Μεγακλῆ δημιουργεῖ κατὰ τὴν γνώμη μου τὴν παρανόηση ὅτι ἡ ὑμνητικὴ ἐναρκτήρια ἀναφορὰ στὴν πατρίδα τοῦ ὑμνουμένου (ἐδῶ εἶναι ἡ Ἀθήνα) δὲν ἀπαντᾷ συχνὰ στοὺς Ἐπινίκους.

μιον», «εὐρυσθενεῖ»). Ὁ ποιητής συνδέει ἡχητικά αὐτὰ τὰ τρία σημαντικά στοιχεῖα μέσφ τῆς παρήχησης τοῦ -α καὶ τῆς ἐπαναλαμβανόμενης συλλαβῆς -ᾱν ᾠδᾶναι - Ἀλκμανιδᾶν - ἀοιδᾶν. Ἔτσι τὸ προοίμιο τοῦ Π. 7 ἀποκτᾶ καὶ ἡχητικὴ συνοχή. Ἡ θέσις τῶν Ἀλκμεωνιδῶν μεταξὺ τῆς πόλης καὶ τοῦ ὕμνου δὲν εἶναι τυχαία: ἡ Ἀθήνα θεωρεῖται «προοίμιον» ἐνὸς ὕμνου («ἀοιδῆς») ποὺ ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ ὑμνήσῃ τοὺς Ἀλκμεωνίδες. Ἡ δομὴ τῶν τριῶν πρώτων στίχων εἶναι ὁργανωμένη ἔτσι ὥστε τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἐνδιαφέροντος (οἱ Ἀλκμεωνίδες) νὰ βρῖσκεται στὸ ἐπίκεντρο²⁷.

1 Κάλλιστον: σημειωτέα ἡ χρῆσις ὑπερθετικοῦ στὸ προοίμιο τῶν ὠδῶν, ὅπως στὰ χωρία Ὁ. 1.1 κ.ἐ. (ἄριστον ὕδωρ, φέρτερον), Ὁ. 4.1, 5.1, 7.4, 9.1 (καλλίνικος), 9.10 (κάλλιστον ἔδνον), 11.1, 13.1, 14.2 (καλλίπῳλον), Π. 8.4, 9.7, 11.3, 12.1, Ν. 2.9, 3.8, 4.1, Ἰ. 2.5, 4.1, ἀλλὰ καὶ στὸν ἐπίλογο, π.χ. Π. 1.100, ἢ καὶ σὲ ἄλλες θέσεις, π.χ. Π. 4.187, 5.106, 8.27, Ν. 3.57. Τὸ «Κάλλιστον... Ἀθᾶναι» ἀντιστοιχεῖ στὸ «πάσαισι γὰρ πολίεσι... ὁμιλεῖ», Stockert σ. 42.

- **μεγαλοπόλεις** (πβ. Π. 2.1 καὶ μὲ ἄλλη ὁμῶς σημασία στὸν Π. 8.2· πβ. ἐπίσης Βακχυλίδη 5.199, 19.121): στὴν φράση «ἡ μεγάλη πόλις τῶν Ἀθηναίων» τὸ «μεγάλῃ» ἀναφέρεται κυρίως στὴν δόξα τῆς. Τὸ α' συνθετικὸ λειτουργεῖ ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς στὸ β' συνθετικὸ, ὅπως στὰ ἐπίθετα μεγαλόπολις = μεγάλη πόλις, μεγιστοπάτωρ = μέγιστος πατήρ, μεγιστάνασσα = μεγίστη ἄνασσα· βλ. ἐπίσης Ὁ. 1.3 (μεγάνωρ)²⁸. Ἀλλὰ ἐπίθετα ποὺ χρησιμοποιοῦν ὁ Πίνδαρος γιὰ τὴν Ἀθήνα εἶναι τὸ «κρανααί» (Ὁ. 7.82), τὸ «κλειναί» (Ὁ. 13.38, Ν. 8.11), καὶ τὸ «εὐώνυμαι» (Ν. 4.19)²⁹. Ὁ Forssman στίς σσ. 107-8 λέει ὅτι κάποια χειρόγραφα τοῦ Πινδάρου ἔχουν «Ἀθῆναι», ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἐκδότες προτιμοῦν νὰ γράφουν τὴν λέξη μὲ -α- (πβ. Lind σσ. 36-7).

2 προοίμιον³⁰: ἡ λέξις ἀπαντᾷ καὶ στὰ χωρία Π. 1.4, Ν. 2.3, ἀπ. 78.2· ἔτσι λεγόταν τὸ προοιμιακὸν ᾄσμα (prelude) ποὺ ψαλλόταν

27. Γιὰ μία λεπτομερεῖ, ἃν καὶ κάπως ὑπερβολικὴ ἀνάλυση τῆς δομῆς τοῦ ποιήματος βλ. Newman & Newman, σσ. 106-9.

28. Τὸ α' συνθετικὸ ἐπανέρχεται στὸν «Μεγακλῆ» καὶ τὸ β' στὸ «πολίεσι», ib. σ. 108.

29. βλ. καὶ Ἰακώβ ad loc.

30. πβ. Ν. 4.11 «προκώμιον» = «προοίμιον ἐπικωμίου ὕμνου» Burton, σ. 33.

πρὶν τὴν θεμελίωση οἴκου/ναοῦ³¹. ἐδῶ τὸ προοίμιο ἀποκτᾷ τὴν σημασία τῆς κρηπίδας ἐπὶ τῆς ὁποίας οἰκοδομεῖται ἡ ὠδή³², ἔτσι αὐτὴ παρομοιάζεται μὲ ναό, καὶ συγκεκριμένα μὲ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς, τὸν ὁποῖον ἀποκατέστησαν οἱ Ἀλκμεωνίδες. Ὁ Πίνδαρος συνηθίζει νὰ μιλάη γιὰ τὴν ὠδή του μὲ μεταφορικό τρόπο³³. Ὁ Segal στὴν σ. 13 παραλληλίζει τὸ ἐξεταζόμενο χωρίο μὲ τὸ *Π.* 1.2 («βάσις ἀγλαΐας ἀρχά»), ὅπου ἡ συσσώρευση τῶν οὐσιαστικῶν δίνει μεταφορική χροιά στὴν ἑναρξη τῆς παράστασης τοῦ ἐπινίκου, ἀπὸ τὴν ἑννοίαν ὅτι μὲ αὐτὴν ἐγκαινιάζεται τὸ ἐγκώμιο ποὺ θὰ συνοδεύει στὸ διηνεκὲς τοὺς ὑμνουμένους· στὸν *Π.* 1 πρόκειται γιὰ τὸν Ἰέρωνα, ἐνῶ ἐδῶ γιὰ τοὺς Ἀλκμεωνίδες. Τὸ προοίμιο, ποὺ εἶναι ἓνα μὴ ἀφηγηματικὸ μέρος τοῦ πινδαρικοῦ Ἐπινίκου, διαθέτει λειτουργικὴ καὶ ὑφολογικὴ αὐτονομία, Hummel § 58 καὶ σημ. 5. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ ἐδῶ χάρη στὴν ὀργάνωση τῆς δομῆς, τὴν ὁποία ἀναλύσαμε στὸ σχόλιο τῶν στίχων 1-8.

2 Ἀλκμανιδῶν: Σύμφωνα μὲ τὸν Πausanias 2.18.8 ἡ γενιὰ κατὰ γόταν ἀπὸ τὴν Μεσσηνία καὶ μετοίκησε στὴν Ἀττική, ὅταν ἡ πελοποννησιακὴ αὐτὴ περιοχὴ ὑπετάγη στοὺς Δωριεῖς. Ἔτσι θεωρεῖται ὅτι πρόγονοι τῶν Ἀλκμεωνιδῶν ἦταν κατὰ σειρὰν οἱ Νηλεὺς, Νέστωρ, Θρασυμήδης καὶ Σίλλος, ὁ πατέρας τοῦ Ἀλκμέωνος, μὲ τὸν ὁποῖο ἀρχίζει ἡ «Ἀττικὴ» ἱστορία τῆς οἰκογένειας, ἡ ὁποία ἐξελίχθηκε σὲ μία ἀπὸ τὶς πλουσιότερες καὶ ἰσχυρότερες τῆς Ἀθήνας. Ἡ πρώτη τους ἐγκατάσταση ἦταν στὸ Λειψύδριον, ὄχυρὸ

31. Gildersleeve ad loc.

32. Farnell (β) ad loc, πβ. Ὁ. 6.1-4, *Π.* 3.113, *N.* 8.46, *N.* 4.80 καὶ Ἀριστοφάνης *Θεσμοφοριάζουσαι* 49 κ.έ., *Εἰρήνη* 749-50, *Βάτραχοι* 1004. Στὸ *Π.* 6.9 ἡ λέξη «θησανρός» παραπέμπει καὶ στὸ κτίσμα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. Γιὰ παρόμοιους συμβολισμοὺς βλ. Norwood σσ. 23 κ.έ. Ὁ Bowra στὴν σ. 21 ἐξηγεῖ μὲ πειστικὸ τρόπο τὴν χρῆση τῆς παρομοίωσης: παρέχει αἴσθησις δύναμης, διάρκειας καὶ μεγάλης ὁμορφιάς: "The song is like a building, but it surpasses all other buildings in splendour and catches the breath of those who see it". Παρόμοια ὁ Segal σ. 25 καὶ σημ. 27: "The metaphor also prepares...for the political responsibility and stability that distinguish a good ruler...The act of 'founding' (ktizein) characterizes heroes and heroized kings". Βλ. ἐπίσης Kurke σ. 192 καὶ σημ. 58 γιὰ τὴν προέλευσις τῆς εἰκόνας ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν διάδοσή της σὲ ἄλλες λογοτεχνίες, ἀλλὰ καὶ τὶς σσ. 193-4 γιὰ παρόμοια μὲ τὸν Bowra πραγμάτευσις τοῦ θέματος.

33. Greengard, σ. 8.

στοὺς πρόποδες τῆς Πάρνηθας. Ἐκεῖ κατέφευγαν στίς συχνές συγκρούσεις τους μὲ τοὺς Πεισιστρατίδες. Πολλές φορές ἐξορίσθηκαν γιὰ πολιτικούς λόγους καὶ ἄλλες τόσες ἐπανῆλθαν στὴν Ἀθήνα, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τοὺς Ἀλκμεωνίδες. (Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. *RE* 1.2 coll. 1556-62, *OCD*³, *Neue Pauly* s.v., καθὼς καὶ τὴν εἰδική γιὰ τοὺς Ἀλκμεωνίδες Βιβλιογραφία στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου).

Ἀλκμαιωνίδαί ἢ Ἀλκμεωνίδαί; Σχετικὰ μὲ τὴν γραφὴ τοῦ ὀνόματος τους μὲ -ε- ἢ -αι- φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ οἱ δύο τρόποι. Ὁ τύπος μὲ τὸ -ε- ἴσως εἶναι ὀρθότερος, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ γενάρχη τους Ἀλκμέωνα ἀπὸ τὴν Μεσσήνη παραδίδεται μὲ -ε-, ἀλλὰ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὸ ἂν ὑπῆρχε μία καὶ μόνη ἀρχικὴ γραφή.

– **εὐρυσθενεῖ**: εὐρυσθενής = πανίσχυρος (of wide power, powerful - of gods and heroes - Slater· πβ. *Ὀ.* 4.10, 7.23, 12.2, 13.80, *Π.* 5.1, *N.* 3.36, 5.4, 7.2 «μεγαλοσθενέος», *Ἰ.* 2.18). Τὸ α' συνθετικὸ τοῦ ἐπιθέτου προσδιορίζει τὸ β' ἐπιρρηματικῶς, Τσερέπης σσ. 704-5· βλ. ἐπίσης σ. 515 ὑπόσημ. 2 γιὰ τὸ «Εὐρυσθεὺς» ποὺ εἶναι βραχύτερος τύπος τοῦ «εὐρυσθενής» (πβ. Frisk s.v. «Εὐρυσθεὺς»: «Kurzform für Εὐρυσθένης»). Στὸν *Ὀ.* 2.45 ὑπάρχει ἡ παράλληλη δομή: «Ἀδραστιδᾶν θάλος ἄρωγόν δόμοις».

3-4 κρηπιδ': βάση, βάθρο (foundation, Slater· πβ. *Π.* 4.138 «κρηπὶς σοφῶν ἐπέων», ἀπ. 51α, ἀπ. 77.1, ἀπ. 194· ὁ ὅρος ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλους ποιητές: Εὐριπίδης *Ἡρακλῆς* 1261 «κρηπὶς γένους», Ὀππιανός, ἐπικός 2^{ον}/3^{ον} μ.Χ. αἰ., *ἀλιευτικά* 3.453, 5.48 «κρηπὶς θαλάσσης», Μάξιμος Τύριος 13.7 «κρηπὶς καὶ ἔδρα νόσου»). Ἡ φράση «κρηπιδ' αἰοιδᾶν» ἀνακαλεῖ στὴν μνήμη τὴν ὑπηρεσίαν ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀλκμεωνίδες στὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ ἐξυπηρετεῖ τὴν πρόθεση τοῦ Πινδάρου νὰ παραλληλίσῃ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ μὲ τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἐπινίκου (βλ. σχ. στ. 2 «προοίμιον»).

– **ἵπποισι**: συνδέεται μὲ τὸ «βαλέσθαι»³⁴ ἢ μὲ τὸ «αἰοιδᾶν»³⁵.

34. Farnell (β) ad loc, ὁ ὁποῖος μᾶλλον ἐννοεῖ ὅτι τὸ «ἵπποισι» ἀνήκει στὸ εὐρύτερο συντακτικὸ περιβάλλον τοῦ ἀπαρεμφάτου, ὅποτε οὐσιαστικὰ δὲν διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐρμηνεία.

35. Gildersleeve ad loc. (παραπέμπει σὲ *Π.* 6.17, *Ἰ.* 1.14, ἀπ. 194)· Ὁ Ἰακώβ ad loc. καὶ ὁ Wüst στὴν σ. 97 συμφωνοῦν μαζί του καὶ προσθέτουν στὰ παράλληλα χωρία τὸ *N.* 1.7.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἰσοσύλλαβη ὁμοιοκαταληκτικὴ δομὴ «ἵπποισι βαλέσθαι» - «Ἑλλάδα πυθέσθαι» - «τὰ καὶ τὰ φέρεσθαι», ἡ ὁποία δίνει μία ἰδιαίτερη αἴσθηση συνέχειας καὶ συνοχῆς στὸν Π. 7³⁶. Ἐνῶ ἡ σύνδεση «Ἀθᾶναι-Ἀλκμανιδᾶν-αἰοιδᾶν» ὑπογραμμίζει τὰ ὅρια τοῦ προοιμίου (βλ. σχ. στ. 1-8), ἡ παρουσία τῆς προαναφερθείσης ἰσοσυλλάβου ὁμοιοκαταληκτικῆς δομῆς βοηθεῖ νὰ παρακολουθήσωμε τὴν ἐξέλιξη τοῦ νοήματος ἀπὸ τὸ προοίμιο («βαλέσθαι») στὸ κύριο μέρος («πυθέσθαι») καὶ μετὰ στὸν ἐπίλογο («φέρεσθαι»), καὶ ὥς ἐκ τούτου ἐνισχύει τὴν συνοχὴ τοῦ ποιήματος. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ προοίμιο στὸ κύριο μέρος ἐξυπηρετεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχία «Ἀθᾶναι-πάτραν», «Ἀλκμανιδᾶν-οἶκον»³⁷.

Γενικῶς γίνεται παραδεκτὸν ὅτι στοὺς στ. 3-4 ὑπάρχουν δύο δοτικές ἠθικές· κάποιες ἀπὸ αὐτὲς στὸν Πίνδαρο τείνουν πρὸς τὴν σημασία τῆς «κτητικῆς», Hummel §142· ἴσως τὸ «γενεᾶ» διαθέτει τέτοια χροιά. Τὸ μέσο «βαλέσθαι» μὲ ἐνεργητικὴ σημασία, ὅπως τὸ «ἄρχεσθαι» στὸ Π. 4.29-30 «φιλίων δ' ἐπέων/ἄρχετο», ἐπομένως τὸ «κρηπιδ'...βαλέσθαι» = «ἄρχεσθαι», ἃ. § 258.

5-6 τίνα πάτραν, τίνα οἶκον ναίων: τὰ περισσότερα χειρόγραφα παρεμβάλλουν «τ'» μετὰ τοῦ «τίνα» καὶ τοῦ «οἶκον»· κατὰ τὸν Farnell (β) ad loc. Ἡ παρεμβολὴ αὕτη ἔγινε γιὰ λόγους εὐφωνίας ἀπὸ κάποιον ἀντιγραφέα πὺν ἀγνοοῦσε ὅτι ὑπῆρχε δίγαμμα στὸ «οἶκον» (οἶκον). Κατὰ τὸν Dickie, σσ. 193-209, ὁ Πίνδαρος ἀποκαλεῖ τοὺς Ἀλκμεωνίδες «οἶκον», διότι ἦταν «οἶκος», ὄχι «γένος», ἢ «φυλὴ»³⁸. Γιὰ ἀνάλογη συσσωρευση ἐρωτήσεων βλ. Ἰ. 5.39. Ἡ φράση "...on peut hésiter entre l' interrogation directe et l' interrogation indirecte", Hummel § 378, ἐνῶ ἀποτελεῖ τυπικὸ παράδειγμα "asyndète entre deux substantifs: cas des expressions polaires", ὅπως στὸ χωρίο Ὁ. 2.2, ib. § 453.

Στοὺς στίχους αὐτοὺς ὑπάρχουν καὶ τὰ ἑξῆς προβλήματα:

(α) ναίων (χφφ.) ἢ ναίοντ' (Σ); Ὁ Burton, σ. 33, ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὸν Pardini καὶ τοὺς Snell-Maehler, Race, τάσσεται ὑπὲρ τῆς

36. Πβ. Ἰλ. 1.19-20.

37. "Pythian 7 is another short ode where the sound structure is noticeably repetitive,..." Greengard, σ. 22. Βλ. ἐπίσης Stockert, σσ. 12-14.

38. Βλ. καὶ Wüst, σ. 97, πὺν παραπέμπει σὲ Ὁ. 13.2, Π. 4.151, Ν. 6.26. Ὁ Burton ὁμῶς ἐρμηνεύει τὸν «οἶκον» ὡς «πάτραν».

πρώτης λύσης, διότι τὸ νόημα εἶναι πῶς ὁ ἐξόριστος Μεγακλῆς θυμᾶται τὴν ἀσύγκριτη πατρίδα του καὶ θλίβεται πού δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ ἄλλη ὁμοιά της· ἡ σύνταξη κατὰ τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ προσθέτει τὸ ἀπαραίτητο πάθος. Ἐπίσης ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει, ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν παλαιότερων χειρογράφων «ὄνυμάξει» πού δίνει μία συλλαβὴ λιγότερη ἀπὸ αὐτὴν πού ἀπαιτεῖ τὸ μέτρο, τὴν διόρθωση τοῦ Boeckh «ὄνυμαξέαι»³⁹ (sic - προφανῶς ἐκ παραδρομῆς)· σήμερα ὅλοι δέχονται τὸ «ὄνυμάξει» πού πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὀρθόν· μτρ.: «γιατὶ ποιά πατρίδα, ποιόν οἶκο ἂν κατοικοῦσες, θὰ μποροῦσες νὰ τὸν ὀνομάσεις ἐπιφανέστερο ὡς πρὸς τὴν φήμη του στὴν Ἑλλάδα;»⁴⁰ Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω Υ τοῦ ρήματος καὶ τῆς μετοχῆς εἶναι τὸ «σὺ» (ἐννοεῖται ὁ Μεγακλῆς).

Ὅμως παλαιότερα ὁ Gildersleeve ad loc. ἦταν ὑπὲρ τῆς γραφῆς «ναῖοντ'» καὶ τῆς διορθώσεως τοῦ Διδύμου, τὴν ὁποία εἶχε υἱοθετήσῃ καὶ ὁ Mommsen, «ὄνυμαξομαι»· μτρ.: «ποιόν θὰ ὀνομάσω ὡς κατοικοῦντα πατρίδα, ποιόν (θὰ ὀνομάσω ὡς ἔχοντα) οἶκο πιὸ λαμπρὸ ὡς πρὸς τὴν φήμη του στὴν Ἑλλάδα;» Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν Υ εἶναι τὸ «ἐγὼ» (ἐννοεῖται ὁ Πίνδαρος).

Στὴν ἴδια κατεύθυνση κινήθηκε ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Farnell (β) ad loc. προβάλλοντας τὶς ἐξῆς σκέψεις:

– γιὰ τὸ «ὄνυμαξέαι» ἢ τὸ «ὄνυμαξομαι» ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ, διότι ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν ἑαυτοῦ ἄλλοτε τὸ α', ἄλλοτε τὸ β' πρόσωπο, καὶ κλίνει ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τοῦ Διδύμου, ἐνῶ

– γιὰ τὸ «ναίων» ἢ τὸ «ναῖοντ'» ἀκολουθεῖ τὸν Gildersleeve ad loc. προσπαθώντας νὰ ἐξηγήσῃ πῶς περάσαμε ἀπὸ τὸ «ναῖοντ'», πού τὸ θεωρεῖ ὀρθότερο, στὸ «ναίων»· τὸ τελικὸ «τ'» τῆς αἰτιατικῆς τῆς μετοχῆς μπορεῖ νὰ ἐξέπεσε εὐκόλα καὶ κάποιος ἀντιγραφέας βλέποντας τὸ «ΝΑΙΟΝ» νὰ θεώρησε ὅτι εἶναι τὸ «ΝΑΙΩΝ» (συχνὴ ἄλλωστε ἢ ἐναλλαγὴ «ο» καὶ «ω» σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις). Ἔτσι καταλήγει στὸ νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν προγενέστερό του Gildersleeve καὶ νὰ προκρίνει μία ἐρμηνεία στὴν ὁποία ἀργότερα ἀντετέθη, μᾶλλον ὀρθά, ὁ Burton.

– **ὄνυμαζω** (πβ. Ὁ. 9.46, Π. 2.44, 11.6, 12.23· «ὄνυμα» Ὁ. 6.57, Ν.

39. «ὄνυμαξω» varia lectio.

40. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι ὁ Pardini, στὴν σ. 22, θεωρεῖ τὸ ρῆμα παθητικὸ καὶ μεταφράζει «tu sarai chiamato, avrai un nome».

6. 51· «ὄνυμαστος» *Π.* 1.38· «ὀνομάκλυτος» *Πα.* 6.123· ὁ ὄρος ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλους ποιητές: Ἰβυκος 10α, Σημωνίδης 7.87): τὸ «ὄνυμάξαι» εἶναι δωρικός καὶ αἰολικός τύπος, *LSJ*⁹ s.v. «ὀνομάζω». Ὁ μέλλων «ὄνυμάξαι/ὄνυμάξη» εἶναι δυνητικός (modal) κατὰ τὴν Hummel § 281, ποὺ λέει ἐπίσης ὅτι αὐτοὶ οἱ μέλλοντες συνήθως ἐμφανίζονται στὴν Μέση Φωνή· γιὰ τὸ θέμα βλ. ib. § 279 καὶ σημ. 6. Ὁ συγκεκριμένος μέλλων "...présente la seul valeur désidérative, véhiculant une intention, une volonté." ib. § 281.

Τὸ «υ» εἶναι συνηθισμένο σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς διαλέκτους ἐκτὸς τῆς ἀττικῆς (πβ. «ἄνώνυμος»), Buck § 22c, Lind σσ. 23-4. Στὴν βοιωτικὴ διάλεκτο ἡ λέξη «ὄνομα» γραφόταν «ὄνουμα» καὶ προφερόταν «ὄνιουμα» ἀπὸ τὸν 4^ο αἰ. π.Χ., Buck § 24.

Τὸ «ξ» δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ ρήματα σὲ «-ζω» σχηματίζουν τὸν Μέλλοντα καὶ τὸν ἄοριστο μὲ «ξ» (-ξω ἢ -ξέω) στὴν Δωρική, τὴν Ἑλειακή, τὴν Ἀρκαδική, ἀλλὰ καὶ τὴν Βοιωτικὴ-Θεσσαλικὴ διάλεκτο⁴¹.

Ἡ παρήχησις τοῦ -ν- («τίνα πάτραν τίνα οἶκον ναίων ὄνυμάξαι») χαρίζει μεγαλοπρέπεια στὴν ἐρώτησις ποὺ ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ διακηρύξη τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἀθήνας καὶ κυρίως τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ἄν χωρίσωμε τὸν Ἑπίνικο σὲ δύο σχεδὸν ἴσα μέρη (στ. 1-12, στ. 13-21), ἡ ρητορικὸν τύπου ἐρώτησις βρίσκεται ἀκριβῶς στὴν μέση τοῦ α' μέρους, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Ἀθήνα καὶ στοὺς Ἀλκμεωνίδες.

7 ἐπιφανέστερον⁴²: τὸ ἐγκώμιο τῆς Ἀθήνας στὸν *Π.* 7 δὲν σχετίζεται τόσο μὲ τὴν νίκη τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν στὸν Μαραθῶνα, ἀλλὰ ὑπενθυμίζει τὴν περίοδο (τέλη 6ου αἰ. π.Χ.), κατὰ τὴν ὁποία ὁ Πίνδαρος διέμενε στὴν πόλη καὶ σπούδαζε μουσικὴ⁴³ (βλ. καὶ σ. 4 – πβ. τὰ ἀπ. 76, 77 γιὰ τὸ πλεόν χαρακτηριστικὸ πινδαρικό ἐγκώμιο τῆς Ἀθήνας). Ἡ λέξις λειτουργεῖ ὡς Κατηγορούμενο στὰ προηγούμενα οὐσιαστικά καὶ εἰδικότερα στὸ «οἶκον». Ἄν θεωρηθεῖ ἐπίρρημα, συνδέεται στενότερα μὲ τὸ ρῆμα, τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὑποχρεωτικά ὡς παθητικὸ (βλ. σημ. 40). Ὅμως ἔτσι ἐξαίρεται τὸ ὑποκείμενο τοῦ «ὄνυμάξαι», δηλαδὴ ὁ Μεγακλῆς, ἐνῶ ὁ Πίνδαρος σαφῶς κατὰ τὴν γνώμη μου θέλει νὰ ἐξάρει τὸν «οἶκον».

41. Σταματάκος, ὑπόμνημα 61, σσ. 511-12, πβ. Buck § 84, σσ. 71-2.

42. "radiant," Nisetich σ. 199.

43. Burton, σ. 32.

5-8 ἡ ἐρώτηση εἶναι ἐπικοῦ τύπου⁴⁴. Θυμίζει τὰ «ἄσκοπα ἐρωτήματα» τῆς *Ἰλιάδος* καὶ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν⁴⁵. Παρόμοιες «ρητορικές» ἐρωτήσεις βρίσκουμε στὰ πινδαρικά χωρία: *Ὀ.* 6.6. κ.έ., 9.30 κ.έ., *Π.* 8.95, 10.4, *Ν.* 1.61 κ.έ., 3.26-7, ἀπ. 89α. Στὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας βρίσκουμε τὴν παρόμοια ἐρώτηση «καὶ **ποιὸς** νὰ μπῇ καὶ **ποιὸς** νὰ βγῇ τὸ δαχτυλίδι νὰ ᾽βρῇ;» (στ. 27)⁴⁶, ἐνῶ στὸ ἔπος τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα (παραλλαγή τῆς Ἀθήνας/Ἀνδρου) βρίσκουμε τὴν ρητορική ἐρώτηση «ἀνδρεία **ποῦ** σου ἄπειρος, ἀνείκαστος ἢ τόλμη,/**ποῦ** δυναστεία ἢ πολλή, **ποῦ** ἢ τοῦ πλούτου δόξα;» (Λόγος ι, στ. 4409-10)⁴⁷. Ἡ παρουσία τῶν «ἄσκοπων ἐρωτημάτων» ἴσως ὑποδεικνύει κάποιες ὀφειλές τοῦ Πινδάρου στὴν προφορική ποιητική παράδοση.

8 πυθέσθαι: ἀπαρέμφατο τῆς ἀναφορᾶς⁴⁸.

9-17 περιληπτική ἱστορία τῆς οἰκογένειας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν κατὰ τὰ προηγούμενα ἑκατὸ περίπου ἔτη⁴⁹. Οἱ ἡγέτες τους ἦταν ἤδη στὴν ἐξορία μὲ ἐνέργειες τοῦ Πεισιστράτου, ὅταν ἀνέλαβαν τὴν ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς⁵⁰.

9 λόγος ὁμιλεῖ: "ἀναστρέφεται", σύμφωνα μὲ τὰ Σχόλια. Πβ. ἀπ. 43.3. ἔχομε προσωποποίηση ποὺ τονίζει τὴν δόξα τῆς οἰκογένειας· μτφρ.: «εἶναι παρῶν, συντροφεύει ὅλες τὶς πόλεις». Ὁ ἴδιος ὁ λόγος ποὺ γίνεται ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα γιὰ τοὺς Ἀθηναίους μιλάει γιὰ τὴν δόξα τους. Παρήχηση τοῦ «λ» ποὺ μοιάζει νὰ ὑπογραμμίζει αὐτὴ τὴν αἴσθηση τοῦ διάχυτου λόγου. Ἡ σημασία τοῦ «ὁμιλέω», ὅπως τὴν γνωρίζομε σήμερα («μιλάω», «ἐκφράζομαι»), εἶναι μεταγενέστερη (Πολύβιος 4.4.7, Φιλόδημος ἢ Φιλόσοφος *Ῥητ.* 1.116S, Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς 24.14). Ἴσως ἐδῶ ἀρχίζει ἀνεπαίσθητα ἡ

44. Burton, σ. 33.

45. Βλ. Κακριδῆ (β) σσ. 132-48, ἰδιαιτ. 138 κ.έ.

46. E. Lüdeke, *Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγούδια* μέρος α', Ἀθήναι 1943, Δ. Πετρόπουλου *Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγούδια* τ. α', _θ_ ναι 1958.

47. Π. Καλονάρος, *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης*, Ἀθήναι χ.χ. (χρονολογία Εἰσαγωγῆς 1941).

48. "exegetic" Gildersleeve ad loc.

49. Burton, σ. 33.

50. Gildersleeve ad loc., Farnell (β) ad loc.

«διολίσθηση», ή «μετάλλαξη» της έννοιας του ρήματος που αργότερα θα λάβει την σύγχρονη σημασία· στον Θουκυδίδη 6.17.1 και περισσότερο στον Ἀριστοτέλη Ἀθηναίων Πολιτεία 35.3 το ρήμα σημαίνει «φέρομαι προς τινα», δηλαδή «συμπεριφέρομαι», αλλά και «ἀναφέρομαι», με την έννοια του «ἀπευθύνω τὸν λόγο». Παρόμοια εἶναι ἡ σημασία του «μείγνυμι» στο Ἰ. 3.3 «εὐλογίαις ἀστών μεμείχθαι».

10 Ἑρεχθέος: νύξη στο προγονικό παρελθόν. Ἡ ἀναφορὰ στοὺς πολίτες του Ἑρεχθέα ἴσως γίνεται γιὰ νὰ δοθῇ ἔμφαση στὸ ὅτι ἡ λαμπρὴ ἀνακατασκευὴ τοῦ δελφικοῦ ναοῦ ἦταν ἔργο τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ὄχι τῆς Ἀθήνας⁵¹. Ὁ Ἑρεχθεὺς ἦταν γιὸς τοῦ Πανδίωνος (Ἀπολλόδωρος 3.15.1) καὶ πιθανῶς τῆς Γῆς (Ἰλ. 2.547-51), εὐρετῆς τοῦ τεθρίππου, μετὸ ὁποῖον οἱ Ἀλκμεωνίδες εἶχαν ἐπιτύχει τὶς νίκες τους. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν καὶ τὸ ὄνομα «ἐρεχθεῖδαι», δηλαδή ἀπόγονοι τοῦ Ἑρεχθέως καὶ ὑπῆρχε ἀθηναϊκὴ φυλὴ μετὸ ὄνομα «Ἑρεχθίδης». Ὁ μῦθος του συμβόλιζε τὴν αὐτοχθονία τῶν ἀθηναίων που ἦταν τὸ ἰδεολόγημα, στὸ ὁποῖο βασιζόταν ἡ ὑπερηφάνειά τους. Ὁ Πίνδαρος θέλει νὰ προβάλλει τὴν σχέση τοῦ Μεγακλῆ μετὴν πατρίδα του, γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ τὶς λέξεις «πάτρα», «οἶκος», καὶ ὑπαινίσσεται τὸ προαναφερθὲν ἰδεολόγημα μέσῳ τῆς μυθικῆς μορφῆς τοῦ Ἑρεχθέα. Ὁ Μεγακλῆς ἦταν ἐξοριστός, ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα του, δηλαδή ἐστερεῖτο τοῦ βασικοῦ στοιχείου τῆς ἀθηναϊκῆς ὑπερηφάνειας· παρ' ὅλα αὐτὰ μετὶς ἀθλητικές του ἐπιτυχίες δόξαζε τὴν πόλη του, κάτι ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονηθῇ σὲ κανένα σημεῖο τοῦ ἐπινίκου.

—**Ἀπολλων:** ἡ ἀναφορὰ στὸν θεὸ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ νίκη τοῦ Μεγακλῆ συνέβη κατὰ τὴν διάρκεια ἐορτῶν ἀφιερωμένων σὲ αὐτόν. Ὅμως ἀποκρύπτεται νύξη στὴν ἀπελευθερωτικὴ δράση τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μετὸν μῦθο, λύτρωσε τοὺς Δελφοὺς ἀπὸ τὸν Πύθωνα· ἴσως ὑπάρχει πρόθεση τοῦ Πινδάρου νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθεια τοῦ Ἀπόλλωνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Μεγακλῆ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἐξορίας⁵². Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὸν Ὁ. 12, ὅπου ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὸν Ἐλευθέριο Δία, προφανῶς

51. Burton, σ. 34.

52. Ὁ Farnell (a) στήν σ. 150 θεωρεῖ ὅτι τὸ προσωνύμιο τοῦ θεοῦ «Ἀγνιεύς» δείχνει πὼς ἐθεωρεῖτο προστάτης τῆς φυλῆς ποὺ μετανάστευε, ἐνῶ στίς σσ. 177-9 ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Πύθιος Ἀπόλλων ἐθεωρεῖτο καὶ ἐλευθερωτὴς σκλάβων.

καὶ τὴν λυτρωτικὴ τοῦ δράση, γιὰ τὸν ἐπίσης ἐξορίστο Ἑργοτέλη (βλ. ἐπίσης Π. 3, ὅπου ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὸν Ἀσκληπιὸ ὥστε νὰ θεραπευθῇ ὁ Ἰέρων).

10-11 τεὸν δόμον: Ὁ Farnell (β) ad loc. εἶναι ὑπὲρ τῆς διόρθωσης τοῦ Μανουὴλ Μοσχόπουλου, τὴν ὁποία υἱοθέτησε στὴν νεώτερη ἐποχὴ ὁ Boeckh καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Gildersleeve, «τεὸν γε δόμον», θεωρῶντας ὅτι οἱ ἐναλλακτικὲς λύσεις «τεὸν τε» καὶ «τεὸν δέ» εἶναι ἀκατάλληλες, πολὺ περισσότερο ὅμως ἀκατάλληλη εἶναι ἡ πρόταση τοῦ Wilamowitz γιὰ παράλειψη τοῦ μορίου. Ὡστόσο ὅλοι σήμερα δέχονται αὐτὴν τὴν τελευταία ἄποψη. Τὸ βασικὸ ἐπιχείρημα τοῦ Wilamowitz ἦταν ὅτι ἡ στ. 3, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸν ὑπὸ ἐξέτασιν, ἔχει στὴν ἀρχὴ τοῦ τὸ «γενεᾶ» ὡς δισύλλαβο μὲ μία βραχεῖα καὶ μία μακρὰ συλλαβὴ (συνίζηση), κάτι ποὺ ἀντιστοιχεῖ ἀπολύτως στὸ «δόμον» καὶ ὄχι στὸ «γε δόμον».

11-12 θαητόν: θαυμαστὸν (wonderful, bewildered, Slater· πβ. Ὁ. 3.36, 6.2, Π. 4.80, 4.264, 9.108, 10.58, Ν. 1.35, 11.12). Τὸ ἐπίθετο ἐδῶ λειτουργεῖ ὡς προληπτικὸ κατηγορούμενο, «ὥστε θαητόν εἶναι»⁵³. Παρόμοια συντακτικὴ δομὴ ἔχουμε στὸ χωρίο Ὁ 7.42: «...πρῶτοι κτίσαιεν βωμὸν ἐναργέα». Ἡ χρηματοδότηση τῆς ἐπισκευῆς τοῦ δελφικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ποιητῆ στίς νίκες τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ὁ Πίνδαρος θέλει νὰ δώσει παραδειγματικὴ ἀξία στὸ γεγονὸς, ὑπογραμμίζοντας ὅτι ἡ πράξη τῶν προγόνων τοῦ Μεγακλῆ ἦταν πράξη μεγάλης εὐσέβειας, γιὰ τὴν ὁποία βραβεύτηκαν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα μὲ τίς νίκες τους.

Ἀξιοσημείωτη ἡ ἐναλλαγὴ τῶν φθόγγων «τ», «δ», «θ»: τεὸν δόμον Πυθῶνι δίᾳ θαητόν ἔτευξαν. Στὸ μέσον τοῦ ἐπινίκου ὁ Πίνδαρος μὲ ἔντονη συναισθηματικὴ φόρτιση διαφημίζει τὴν «ὑψηροσύνη» τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ δελφικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς θὰ ἔπρεπε ἐξ ἀρχῆς νὰ εἶχε ἀποτρέψει τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸ νὰ ἐξορίσουν τὸν Μεγακλῆ, ἢ τουλάχιστον

⁵³ Ἐπίσης ὁ Πίνδαρος εἶχε κάθε δικαίωμα νὰ ζητήσῃ χάρη ἀπὸ τὸν θεό, ὡς «προφήτης τῶν Μουσῶν», Bowra, σ. 2. Γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα στὸν Πίνδαρο βλ. Stéfios, ἰδιαίτερα τίς σσ. 277-8, ὅπου σχολιάζεται ἡ ἀντίληψη τοῦ Πινδάρου (Π. 5.63-9) γιὰ τὸν θεὸ ὡς «εἰρηνευτὴ» καὶ «ἐκπολιτιστὴ».

53. Gildersleeve ad loc.

χιστον τώρα θα έπρεπε να τούς κάνει να ἄρουν τὴν τιμωρία τῆς ἔξορίας. Ἡ συναισθηματικὴ φόρτιση τοῦ ποιητῆ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἔντονη ἠχητικὴ παρουσία τῶν συμφώνων «τ», «δ», «θ». Παραδείγματα παρήχησης στὸν Πίνδαρο συναντᾶμε κυρίως ὅταν πρόκειται νὰ περιγραφῇ ἓνα ἀλλόκοτο ἢ τερατῶδες θέαμα: Ὁ. 13.84-5 (Βελλεροφόντης), Π. 1.23-4 (Τυφών), 3.57 (τιμωρία Ἀσκληπιοῦ), 4.183 (Ζήτης καὶ Κάλαις), 225-6 (ταῦρος Αἰήτη), 245 (δράκων-φύλαξ τοῦ χρυσομάλλου δέρατος)· ἡ παρήχηση ἐμφανίζεται σπανιότερα, ὅταν πρόκειται γιὰ συναισθήματα ἑνὸς προσώπου, π.χ. Π. 4.94-5 (ἀνησυχία Πελία). Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ παρήχηση τοῦ «λ», στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες ποὺ ὁ Πίνδαρος θέλει νὰ ἀναφερθῇ στὶς ιδιότητες τοῦ λόγου, π.χ. Ν. 7.20-1 (ἀλλὰ καὶ στὸν ὑπὸ ἐξέτασιν ἐπίνικο, στ. 9· βλ. σχ. ad loc.). Εὐρύτερη διερεύνηση τέτοιων ὑφολογικῶν ζητημάτων στὴν ποίηση τοῦ Πινδάρου πραγματοποιεῖ ὁ Stockert. Παρόμοια ἐκφράζουν τὴν ἀγανάκτηση, τὴν λύπη, ἢ ἄλλα συναισθήματα οἱ ἥρωες τῆς Ἰλιάδος, π.χ. Ἰλ. 1.33 (Χρύσης), 37, 107-8 (Ἀγαμέμνων) κ.έ.⁵⁴

13-14 ἄγοντι (πβ. Π. 2.17 καὶ Ὁ. 3.7 «πράσسونτί με», Ὁ. 13.12 «...ὄρνυει...λέγειν...»): ἄγουσι, «μὲ ὀδηγοῦν». Τὸ ρῆμα δείχνει ὅτι ἡ ἀθλητικὴ ἐπιτυχία παρώθησε τὸν ποιητῆ νὰ συνθέσῃ τὴν ὥδή⁵⁵. κατ' ἄλλους δείχνει ὅτι ὁ Πίνδαρος «ἐδεσμεύετο» ἀπὸ τὶς ἀθλητικὲς ἐπιτυχίες καὶ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ τὶς ὑμνήσῃ⁵⁶.

– Ἰσθμοί: «στὸν Ἰσθμό», δηλαδὴ «στὰ Ἰσθμια». Ἡ δοτικὴ τοπική, ὅπως στὰ χωρία Ὁ. 7.10, Ν. 10.5· “(périphérique) locatif”, Hummel §139.

– **ἐκπρεπής**: ἄπαξ στὸν Πίνδαρο, παρόμοιο τὸ «διαπρεπής»: νίκη λαμπερὴ σὰν τὴν φωτιά μέσα στὴν νύχτα⁵⁷. «Ἐκπρεπής»: outstanding, Slater· πβ. Ἰ. 5.44. Ὁ ὅρος ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλους: Ἰλ. 2.483, Αἰσχύλος Πέρσαι 184, 442, Εὐριπίδης Ἀλκυστις 333, Ἡρακλῆς 597, Θουκυδίδης 1.38, 3.55, Ξενοφὼν Συμπόσιον 8.31, Πλάτων Φαῖδρος 238α «ἐκπρεπής ιδέα», Ἀριστοτέλης Φυσιογνω-

54. Βλ. Κακριδῆ (α), σσ. 64-6.

55. Burton, σ. 34.

56. Gildersleeve ad loc.

57. Gildersleeve ad loc. (παραπέμπει στὸ Ὁ. 1.2 “διαπρέπει”), “flamelike in glory” Nisetich, σ. 199.

μονικά 810a 8, Πολύβιος 5.59.8, Χαιρήμων 13, Ναυσικράτης 2.6, Κριτίας 2.1, *I.G.* 3.121.

14-15 ἀναφορὰ στὴν νίκη τοῦ προπάππου τοῦ Μεγακλῆ Ἀλκμέωνα στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τοῦ 592 π.Χ. μὲ τέθριππον ἄρμα (Ἡδτ. 6.125)⁵⁸. Οἱ νίκες τῶν παλαιότερων μένουν ἀνώνυμες γιὰ νὰ προβληθῇ περισσότερο ἡ νίκη τοῦ Μεγακλῆ⁵⁹.

15-16 Ὀλυμπιάς: οὐσιαστικὸ καὶ ὄχι ἐπίθετο (*LSJ*⁹ s.v.). Ἡ μετάφραση «μία ξεχωριστὴ τοῦ Δία Ὀλυμπιακὴ νίκη» δὲν δίνει νόημα· ἐπίσης ἡ προτεινόμενη ἀπὸ τὸν Θρ. Σταύρου καὶ υἱοθετούμενη ἀπὸ τὸν Γ. Οἰκονομίδη (στὴν ἔκδοση τοῦ Δ. Ἰακώβ) «ἄλλη μία, ξεχωριστὴ (νίκη), τοῦ Δία τὴν Ὀλυμπία...» ἀστοχεῖ ἐν μέρει. Τὸ «Διὸς» ὑπογραμμίζει τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ὀλυμπιάδες ἦταν ἀφιερωμένες στὸν μέγιστο τῶν θεῶν. Ἐξ ἄλλου τὸ «ἐκπρεπής», ταυτόσημο μὲ τὸ «διαπρεπής», παραπέμπει στὸν Ὁ. 1.2, ὅπου ἡ ιδιότητα ἀναφέρεται σὲ οὐσιαστικὸ, καὶ συγκεκριμένα στὸ «Ὀλυμπία». Ἐτσι πιστεύω ὅτι ἡ πινδαρική φράση πρέπει νὰ διατηρηθῇ μὲ ἀκρίβεια στὴν νεοελληνικὴ ἀπόδοση ὡς ἐξῆς: «...μία ξεχωριστὴ τοῦ Δία Ὀλυμπιάδα...». Ἡ θέση τοῦ «Διὸς Ὀλυμπιάς» μεταξὺ τοῦ «Ἰσθμοῦ» καὶ τοῦ «ὑπὸ Κίρρας» προβάλλει ὡς σημαντικότερη ἀθλητικὴ ἐπιτυχία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν τὴν νίκη τοῦ προπάππου τοῦ Μεγακλῆ Ἀλκμέωνα στοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τοῦ 592 π.Χ. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀσυνήθιστο στὸν Πίνδαρο, καθὼς καὶ στὸν Ὁ. 12.17-8 προβάλλεται, μὲ παρόμοια συντακτικὴ ποικιλία καὶ διάταξη λέξεων, ἡ δελφικὴ καὶ ὄχι ἡ Ὀλυμπιακὴ νίκη τοῦ Ἐργοτέλη.

Ἀξιοσημείωτη ἡ ὁμοιοκαταληκτικὴ ἰσοσυλλαβία, «Διὸς Ὀλυμπιάς, //δύο δ' ἀπὸ Κίρρας,...» (βλ. σημ. 37).

16 Κίρρα: ἡ πόλη ποὺ βρισκόταν στὴν πεδιάδα κάτω ἀπὸ τοὺς Δελφούς, ὅπου διεξήγοντο οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες τῶν Πυθίων, *Race* σ. 323, σημ. 2, πβ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τ. 2, σ. 480.

– **Μεγακλῆς**: γυιὸς τοῦ Ἱπποκράτη⁶⁰, θεῖος τοῦ Περικλῆ, παπποῦς τοῦ Ἀλκιβιάδη. Ἀναλυτικὰ γενεαλογικὰ δέντρα παρέχουν οἱ Fennell,

58. Burton σ. 34, Nisetich σ. 198, Race σ. 321.

59. “family praise is a sub-category of victor praise”, Kurke σ. 20 σημ. 14.

60. Ὁ Πίνδαρος εἶχε συνθέσει ἕναν θρόνο γι' αὐτόν, ἀπ. 137.

σ. 215 καὶ Ἰακώβ σ. 294, οἱ ὅποιοι διαφοροποιοῦνται ὡς πρὸς τὸ ἐξῆς: ὁ πρῶτος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἱπποκράτη Κλεισθένης (ὁ γνωστὸς μεταρρυσμιστὴς τοῦ ἀθηναϊκοῦ καθεστώτος) εἶχε μία κόρη, ἡ ὁποία παντρεύθηκε τὸν ἐξαδελφὸ της Μεγακλῆ (τὸν ὕμνουμένο στὸν Π. 7 πρωταθλητὴ), μὲ τὸν ὁποῖο ἀπέκτησε τὴν Δεινομάχη, τὴν μετέπειτα σύζυγο τοῦ Κλεινία καὶ μητέρα τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ὁ δεῦτερος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Κλεισθένης εἶχε ἕναν γιὸ μὲ τὸ ὄνομα Μεγακλῆς (ἐξαδελφὸ τοῦ Μεγακλῆ τοῦ Π. 7), ὁ ὁποῖος ἀπέκτησε τὴν Δεινομάχη. Ἐπομένως ὁ Ἀλκιβιάδης ἦταν «μικρανέψιός» τοῦ Μεγακλῆ τοῦ Π. 7. Πιστεύουμε ὅτι οἱ πηγὲς δὲν βοηθοῦν νὰ υἱοθετήσωμε μὲ βεβαιότητα οὔτε τὴν μία οὔτε τὴν ἄλλη ἐκδοχή.

17 ὕμαι (ἐπικός καὶ δωρικός τύπος· ὄν. «ὕμός»)=ὕμέτεραι: τοῦ οἴκου σας, δηλαδὴ τῶν ζώντων συγγενῶν σας, σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τοὺς προγόνους ποὺ ἀνήκουν στὸ παρελθόν. Τὸ ὄνομα τοῦ ὕμνουμένου ἀναφέρεται ἐδῶ γιὰ πρώτη φορὰ, γι' αὐτὸ εἶναι δύσκολο νὰ ἐντοπίσῃ κανεὶς ποὺ ἀρχίζει τὸ “kernel”· πάντως φαίνεται ὅτι ἀρχίζει μὲ τὸν κατάλογο τῶν νικῶν⁶¹.

18 κ.ἐ. ἡ ἐξορία τοῦ Μεγακλῆ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (πβ. Ἀριστοτέλης Ἀθηναίων Πολιτεία 22.5) τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Race σ. 325 σημ. 1 τὸ 487 π.Χ., ἐνῶ ἀπὸ τὸν Burton σ. 32 τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 486 π.Χ.: ὁ Farnell (β) σ. 190 τάχθηκε ὑπὲρ τοῦ 486 π.Χ. Βλ. σημ. 24-5.

18 εὐπραγία: εὐτυχία (prosperity, success, Slater· πβ. Ὁ. 8.14). Ἡ φράση «νέα δ' εὐπραγία χαίρω τι» λειτουργεῖ ὡς δεικτικὸς ὅρος (δείξη *ad phantasma*) μεταφέροντας τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὸ παρελθόν (νίκες τῶν προγόνων) στὸ παρὸν (νίκες τοῦ Μεγακλῆ)⁶².

– **τὸ δ' ἄχθυμαι:** τὸ ἄρθρο λειτουργεῖ ὡς δεικτικὴ ἀντωνυμία⁶³. τὸ ρῆμα εἶναι παθητικὸς τύπος τοῦ «ἀχεύω», «ἀχέω» (ὅπως τὰ «ἄχομαι», «ἀκαχίζομαι», *LSJ*⁹ s.v «ἀχεύω») καὶ σημαίνει “grieve”, “mourn”, δηλαδὴ «λυποῦμαι», «θλίβομαι», «θρηνῶ», ἐνῶ ἀργότερα, καὶ συγκεκριμένα στὸν Πίνδαρο, λαμβάνει τὴν σημασίαν “lament”, τὴν ὁποία δέχεται καὶ ὁ Slater· συντάσσεται δὲ μὲ αἰτιατικὴ ὡς

61. Hamilton σ. 40.

62. Γιὰ τὴν «δείξη» ὡς ἀφηγηματικὴ τεχνικὴ βλ. Felson, σσ. 1-7.

63. Des Places σ. 40, βλ. Π. 5.15.

ἀντικείμενο, *LSJ*⁹ ib. Π.2, πβ. ib. s.v. «ἄχθομαι» Π, Goodwin § 881 σ. 349 καὶ Smyth § 2100a σ. 469 γιὰ τὴν σύνταξη τοῦ «ἄχθομαι» στὴν ποίηση· ἡ αἰτία δηλώνεται μὲ γενική, π.χ. Ὅδ. 10.557 «σεῖο... ἄχνυμεθα φθιμένοι» (τὸ «ἄχνυμενος θυμὸν» τοῦ Ἰ. 8.5 εἶναι κάτι διαφορετικό). Ἡ Hummel § 74 ὑποστηρίζει ὅτι τὸ «τὸ δ'» εἶναι ἐπιρρηματικὴ αἰτιατική.

– **χαίρω τι**: τὸ «τι» ἔχει τὴν ἐπιρρηματικὴ ἔννοια τοῦ «κάπως», δηλαδή μετριάζει τὴν σημασία τοῦ ῥήματος (to some extent, *LSJ*⁹ s.v. «τις, τι»12.c), ἀλλὰ ἐδῶ ἔχομε ἓνα εἶδος λιτότητας, σύμφωνα μὲ τοὺς περισσότερους μελετητές: “my heart is full of joy”⁶⁴, “no small joy do I feel”⁶⁵, “I rejoice greatly”⁶⁶.

19 φθόνον: ἡ αἰτία γιὰ τὸν ὀστρακισμό τοῦ Μεγακλῆ⁶⁷. Γιὰ τὸ θέμα τοῦ φθόνου βλ. χαρακτηριστικὰ Π. 1.82, 85, 11.29, Ν. 8.33 κ.έ.

– **ἀμειβόμενον**: μετοχὴ ἐξαρτώμενη ἀπὸ τὸ ῥῆμα ψυχικοῦ πάθους «ἄχνυμαι», ἡ ὁποία ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «ὅτι ὁ φθόνος ἀμείβεται...»⁶⁸, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ φθόνος ἀκολουθεῖ πάντοτε τὸ καλὸ, “...fastens on good deeds”⁶⁹. Τὸ «ἀμείβω» σημαίνει «ἀνταποδίδω», «πληρώνω» (exchange, Slater, πβ. Π. 4.17, 5.38, Πα. 4.15· answer, πβ. Π. 4.102, 9.39, _ 1.53).

– **φαντί γε μάν**: ὅμως λένε βέβαια· γενικῶς ἡ φράση δίνει ἔμφαση, Burton σ. 35 σημ. 1, Denniston σ. 348, Hummel § 514 σημ. 5.

20 οὕτω: ἔντονα ἐμφατικὴ χρῆση⁷⁰, ποὺ ὑποκρύπτει τὴν ὑπόθεση «ἐὰν ὁ φθόνος ἀμείβηται τὰ καλὰ ἔργα». Γενικῶς στοὺς στ. 19-21 λανθάνουν δύο ὑποθετικοὶ λόγοι: (α) «ἐὰν ὁ φθόνος ἀμείβηται τὰ καλὰ ἔργα - ὁ παρμόνιος καὶ θάλλοισα εὐδαιμονία φέροιτο»⁷¹ ἂν τὰ καὶ τὰ» καὶ (β) (προτεινόμενος ἀπὸ τὸν Gildersleeve ad loc.) «ἐὰν

64. Gildersleeve ad loc.

65. Nisetich, σ. 199.

66. Race.

67. Race, σ. 321. Ὁ Nisetich σ. 198 καὶ ὁ Fennell, σ. 34 θεωροῦν τὸν ὀστρακισμό ἀλλόκοτη συνήθεια.

68. “malice requiting fair deeds” Gildersleeve ad loc., βλ. Σοφοκλῆ Αἴας. 136: «σὲ μὲν εὖ πράσσοντ’ ἐπιχαίρω»· πβ. Norwood ad loc.

69. Bowra, σ. 187.

70. Burton, σ. 35.

71. «φέρεσθαι»: μέσο μὲ ἐνεργητικὴ σημασία, πβ. στ. 3-4 «βαλέσθαι».

ἡ εὐδαιμονία τὰ καὶ τὰ φέρεται - θάλλοι ἂν παρμόνιμος». Τὸ νόημα καὶ τῶν δύο εἶναι ὅτι, ἂν ὁ φθόνος εἶναι ἡ ἀνταπόδοση τῶν καλῶν πράξεων, τότε ἡ εὐδαιμονία ὑποχωρεῖ, μετριάζεται, δηλαδή ἐπιτρέπει νὰ «ποικιλθῇ» ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ κάποιες δόσεις δυστυχίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἡ ἴδια μονίμως ἀκμάζουσα, δηλαδή νὰ «ἐπισκέπτεται» τὸν συγκεκριμένο ἄνθρωπο συνέχεια. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ πρόταση τοῦ Gildersleeve ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὸν πρῶτο λανθάνοντα ὑποθετικὸ λόγο καὶ νὰ προεκτείνῃ τὸ νόημα τοῦ διδάγματος.

- **κ' = κε** (πρὸ φωνήεντος «κεν»): ἐπικός-ἰωνικός τύπος ἀντὶ τοῦ «ἄν», δωρ. «κα», *LSJ*⁷² s.v. Διόρθωση τοῦ Wilamowitz.

- **παρμόνιμος**: ἄπαξ. Ἡ λέξις ἔχει “medical aura” κατὰ τοὺς Newman & Newman, σ. 109. Ἀξιοσημείωτη ἡ ὁμοιοκαταληξία σὲ -αν: «παρμόνιμαν θάλλοισαν εὐδαιμονίαν» ποὺ συνδέει στενότερα τὶς λέξεις σὲ μίαν ἐνότητα συντακτικὴ, ἡχητικὴ, ἐννοιολογικὴ. Τὸ ἴδιο ἡχητικὸ παίχνιδι συναντήσαμε καὶ στὸ προοίμιο (βλ. σχόλιο γιὰ τοὺς στίχους 1-8).

21 εὐδαιμονίαν: Υ τοῦ «φέρεσθαι»⁷².

- **θάλλω**: ἀκμάζω, εὐτυχῶ (flourish, blossom, Slater, πβ. Θρ. 3.3· make to produce, πβ. _· 3.23· prosper, πβ. Ὁ. 9.16, Π. 4.65, 9.8, 11.53, Ν. 4.88, 10.42, Ί. 3.6, 4.4, 5.17, 6.1, 7.49, Παι. 2.52, Παρθ. 2.11, ἀπ. 171). Γιὰ τὸ «θάλλοισαν» βλ. Verdier σσ. 36-52 καὶ Salvador Castillo σ. 51.

- **τὰ καὶ τά**: «καλὰ καὶ κακά», «εὐπραγία» - «φθόνος», πβ. Ὁ. 7.95, 8.12-14, 12.6, Π. 3.104-5, 5.55, 8.77, 12.32, Ν. 11.38, Ί. 5.52-3⁷³: ἡ μακρόχρονη εὐδαιμονία τῆς οἰκογένειας ἀντιπαρατίθεται στὶς ἐναλλαγὰς ποὺ παρουσιάζει ἡ ζωὴ ἐνὸς μέλους τῆς⁷⁴.

Ἐπομένως, καὶ μὲ βάση τὰ παραπάνω, οἱ τελευταῖοι στίχοι μποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν ὥς ἑξῆς:

(α) Μετάφραση: «Ὅμως λένε πὼς ἔτσι ἡ μόνιμη καὶ ἀνθηρὴ εὐδαιμονία (ἡ ἡ εὐδαιμονία ποὺ ἔχει κάποιος μόνιμα νὰ ἀκμάζῃ στὸ πλευρό του) μπορεῖ νὰ φέρῃ σὲ ἕναν ἄνδρα ἄλλοτε τὰ μὲν (καλὰ-“εὐπραγία”), ἄλλοτε τὰ δὲ (κακά-“φθόνος”)). (β) Νόημα: τὸ «ἔτσι»

72. Burton, σ. 34.

73. Burton, σ. 34, Farnell ad loc., Race, σ. 325 σημ. 2.

74. Race, σ. 325 σημ. 2.

ἐσώκλειει τὴν ὑπόθεση «ἂν φέρονη ἄλλοτε τὰ μέν, ἄλλοτε τὰ δέ» ἢ, ὁρθότερα, «ἂν συναντᾷ τὸν φθόνο», κάτι ποὺ εἶναι τὸ ζητούμενο, διότι μόνο ἔτσι ὁ ἄνθρωπος γλυτώνει τὴν ὀργή τῶν θεῶν καὶ ἔχει μία ἰσορροπημένη ζωὴ· ἡ εὐδαιμονία διατηρεῖται καὶ ἀκμάζει μόνο ἂν ὑποχωρῇ, δηλαδή ἂν ἐπιτρέπη νὰ συμβαίνουν στὸν ἄνθρωπο καὶ κακὰ (βλ. σχόλιο στὸν στίχο 20). Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Πίνδαρος πιστεύει ὅτι ἡ εὐδαιμονία ποὺ δὲν διαταράσσεται ἀπὸ διαλείμματα δυστυχίας εἶναι ἐπικίνδυνη, καὶ προκαλεῖ ὄχι μόνο τὸν φθόνο τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κυρίως τὴν Νέμεσιν τῶν θεῶν. ‘Υπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἕνας ἐπιτυχημένος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀποδέχεται ἀγόγ-γυστα καὶ τὶς ἀρνητικὲς συνέπειες τῆς ἐπιτυχίας του⁷⁵.

3. Βιβλιογραφία

Bowra C. M., *Pindar*, Oxford 1964.

Buck C. D., *The Greek Dialects*, The University of Chicago Press, Chicago and London 1973.

Burton R. W. B., *Pindar's Pythian Odes*, Oxford University Press 1962.

Cole T., *Pindar's Feasts or the Music of Power*, Ateneo, Roma 1992.

Crotty K., *Song and Action: The Victory Odes of Pindar*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1982.

Dickie M. W., "Pindar's Seventh Pythian and the Status of the Alcmaeonids as oikos or genos" *Phoenix* 33 (1979) 193-209.

Farnell L. R., (a) *The Cults of the Greek States*, τ. 4, Oxford 1907.

(β) *Critical Commentary to the Works of Pindar*, Amsterdam 1965 (ἀνατύπωση τοῦ *Works of Pindar* τ. 2, London 1932).

Felson N., "Vicarious Transport: Fictive Deixis in Pindar's *Pythian Four*" *AJPh* (1999) 1-32.

75. Ἡ εὐδαιμονία τῶν Ἀλκμαωνιδῶν εἶναι ἐγγυημένη ἀπὸ τὴν διαρκῆ χάρη τῶν θεῶν (Ὁ. 2.37 «σὺν δ᾽ ἄλβῳ θεόρτῳ») ...πλήρης ἀπουσία πόνου εἶναι πέρα τοῦ ὁρίου τῶν θνητῶν, καὶ ὁ ὀστρακισμὸς εἶναι μιὰ περαστικὴ ἀτυχία ποὺ μπορεῖ νὰ παρενοχλήσῃ ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐδαιμονία, Burton, σ. 34. Ἄλλες διατυπώσεις: "...happiness which abides and flourishes brings a man now this, now that" Race, 321, "happiness of abiding bloom bears now and then a bitter fruit" Nisetich, 199. "Ups and downs are necessary to abiding fortune. Perpetual success provokes more than envy of men, the Nemesis of God" Gildersleeve σχόλιο στὸν στίχο 20.

- Fennell C. A. M., *Pindar: The Olympian and Pythian odes, with notes explanatory and critical, introductions and introductory essays*, Cambridge 1879.
- Forssman B., *Untersuchungen zur Sprache Pindars*, Wiesbaden 1966.
- Frisk H., *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*, Μέρος 1, Heidelberg 1954.
- Gildersleeve B., *Pindar. The Olympian and Pythian Odes*, N. York and London 1897.
- Greengard C., *The Structure of Pindar's Epinician Odes*, Amsterdam 1980.
- Goodwin W. W., *Syntax of the Moods and Tenses of the Greek Verb*, London 1889.
- Hamilton R., *Epinikion: General Form in the Odes of Pindar*, The Hague-Paris 1974.-
- Hummel P., *La Syntaxe de Pindare*, Paris 1993.
- Huxley G., *Pindar's Vision of the Past*, Belfast 1975.
- Ἰακώβ Δ., *Πινδάρου Πυθιονικοί*. Εἰσαγωγές – Σχόλια Δ. Ἰακώβ, Μετάφραση Γ. Οἰκονομίδης, Ἡράκλειον 1994.
- Κακριδῆς Ἰ. Θ., (α) *Προομηρικά Ὀμηρικά Ἡσιόδεια*, Ἀθήνα 1980.
(β) *Ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ἀρχαίων*, τ. Α': Ὀμηρικά Θέματα, Ἀθήνα 1985.
- Kurke K., *The Traffic in Praise: Pindar and the Poetics of Social Economy*, Cornell University Press, Ithaca and London 1991.
- Lind J., *De dialecto Pindarica*, Lundae 1893 (lat.).
- Nisetich F., *Pindar's Victory Songs*, Baltimore and London 1980.
- Newman J. K.-Newman F. S., *Pindar's Art: Its Tradition and Aims*, Hildesheim, München und Zürich 1984.
- Norwood G., *Pindar*, Berkeley & L. Angeles 1945.
- Pardini A., "Megacle, Ateniese ed Alcmeonide (Pind. P. 7, 5 sgg.)" *QUCC* 63 (1990) 19- 24.
- Places de É., *Le Pronom chez Pindare*, Paris 1947.
- Race W. H., *Pindar v. 1. Olympian – Pythian Odes*, (LCL) London – Cambridge (Mass.) 1997.
- Salvador Castillo A., *Θαλία: Un Estudio del Léxico Vegetal en Pindaro*, Zaragoza 1996.
- Segal C. P., *Aglaia. The Poetry of Alcman, Sappho, Pindar, Bacchylides and Corinna*, Lanham (USA) 1998.
- Slater W. J., *A Lexicon to Pindar*, Berlin 1969.
- Smyth H. W., *Greek Grammar*, revised by G. M. Messing, Cambridge (Mass.), 1956.

Σταματάκος Ί. Δρ., *Ίστορική Γραμματική τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*, Ἀθήνα 1990⁴.

Stéfos A., *Apollon dans Pindare*, Athènes 1975.

Stockert W., *Klangfiguren und Wortresponsonen bei Pindar*, Diss. Der Universität Wien, Wien 1969.

Τσερέπης Γ. Ν., *Τὰ σύνθετα τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* «Βιβλιοθήκη Μαρσάλη» ἐν Ἀθήναις 1902.

Verdier C., *Les éolismes non-épiques de la langue de Pindare*, Innsbruck 1972, Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, τ. 7.

Wilamowitz-Moellendorff U. von, *Pindaros*, Berlin 1922.

Wüst E., *Pindar als geschichtsschreibender Dichter*, Tübingen 1967.

[Βιβλιογραφία ειδική γιὰ τοὺς Ἀλκμεωνίδες:

Anderson Greg, "Alkmeonid 'Homelands', Political Exile, and the Unification of Attica" *Historia* 49 (2000) 387-402.

Cromey Robert D., "Kleisthenes' 700 *Epistia*" *AC* 69 (2000) 43-63.

Karavites Peter, "Realities and Appearances, 490-480 B.C." *Historia* 26 (1977) 141-3.

Lewis D. M., "The Kerameikos Ostraka" *ZPE* 14 (1974) 1-4.

López García J., "Los 'Prooimia' y preludios en los epinicios de Píndaro" *Emerita* 38 (1970) 393-415.

Williams G. M. E., "The Kerameikos Ostraka" *ZPE* 31 (1978) 103-13.

"The Image of the Alkmeonidai between 490 B.C. and 487/6 B.C." *Historia* 29 (1980) 106-110.]